

Rajiv Gandhi hokimiyati davrida Hindistondagi siyosiy inqiroz

Mirjalol Hayrullo o'g'li Rustamaliyev
mirjalolrustamaliyev@gmail.com
Namangan davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada XX asr oxirgi choragida Hindiston hokimiyatini boshqargan Janob Rajiv Gandhi davridagi siyosiy, iqtisodiy inqiroz tahlil qilingan. Rajiv Gandhi hind jamiyatidagi "eski dushmanlar" - qashshoqlik, ishsizlik, savodsizlik va turli xil kasalliklarni tugatishga kirishganligi ilmiy tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: Flying Club, infratuzilma, kongress, sikh, HMK(I), Bxaratiya Jonata parti, marksistik, Hindiston kompartiyasi, Milliy front, kommunistik partiya, koalitsion hukumat, induizm, kamikadze terrorchisi.

The political crisis in India during the reign of Rajiv Gandhi

Mirjalol Khayrullo ugli Rustamaliyev
mirjalolrustamaliyev@gmail.com
Namangan State University

Abstract: This article analyzes the political and economic crisis of the time of Mr. Rajiv Gandhi, who ruled India in the last quarter of the twentieth century. In particular, the Sikh crisis of Indira Gandhi's time continued under Rajiv Gandhi. Rajiv Gandhi saw the strengthening of the unity of the country, the fight against separatist elements as one of the main tasks of his domestic policy, and began to eradicate the "old enemies" of Indian society - poverty, unemployment, illiteracy and various diseases.

Keywords: Flying Club, Infrastructure, Congress, Sikh, HMK (I), Bharatiya Jonathan Party, Marxist, Indian Communist Party, National Front, Communist Party, Coalition Government, Hinduism, Kamikaze Terrorist.

XXI asr boshlariga kelib Hindiston dunyodagi eng jadal rivojlanayotgan mamlakatlardan biriga aylandi. Bu asosan Hindiston hukumati tomonidan XX asrning 90-yillarida amalga oshirilgan va kichik va o'rta biznesni rivojlantirishga, shuningdek, Hindiston iqtisodiyotiga yirik xorijiy sarmoyalarni jalb qilishga qaratilgan bir qator tub islohotlar tufayli zamiri bo'ldi. Islohotlar ta'lim tizimi, tibbiyot va jamiyat hayotining boshqa muhim sohalariga ham ta'sir ko'rsatdi. Bugungi kunda Hindiston iqtisodiyoti Qo'shma Shtatlar va Yevropa Ittifoqidan tezroq o'sib borayotgan davlatdir. [1] Yirik

kompaniyalar Hindistonga qarashadi, ular nafaqat arzon ishchi kuchi (Xitoydagi kabi), balki yuqori darajadagi kadrlar tayyorlash, ayniqsa axborot texnologiyalari sohasida ham o'ziga jalb qiladi. Lekin XX asr oxirgi choragi davomida shunday yillar bo'ldiki - mamlakat siyosiy, iqtisodiy jihatdan inqiroz yoqasiga kirib qoldi. Bir necha qurg'oqchilik va ocharchilik millionlab aholining halok bo'lishiga sababchi bo'ldi. Manashunday qiyin davrda mamlakatni boshqargan Gandi oilasi mamlakat tarixida turlicha esga olinadi.

40 yoshida Janob Rajiv Gandi Hindistonning eng yosh Bosh vaziri, ehtimol hatto dunyodagi eng yosh saylangan hukumat rahbarlaridan biri edi. 700 million hindlarning yetakchisi sifatida Rajiv Gandi hokimiyatga kelishi juda og'ir damda yuz berdi. Uni yanada noyob qiladigan narsa shundaki, Rajiv Gandi Hindistonga to'rt avlod davomida xizmat qilgan – ozodlik uchun kurash paytida ham, undan keyin ham xizmat qilgan kuchli siyosiy oilaga mansub bo'lsa ham, siyosatga kechikkan va istamagan ishtirokchi edi.

Rajiv Gandi 1944-yil 22- avgust kuni tug'ilgan Bombay shahrida tug'ilgan. Hindiston mustaqil bo'lib, bobosi Bosh vazir bo'lganida u atigi uch yoshda edi. Uning ota-onasi Laknovdan Nyu-Dehliga ko'chib o'tgan. Uning otasi Feroze Gandi parlament a'zosiga aylandi va qo'rqmas va mehnatsevar parlament a'zosi sifatida obro'-e'tibor qozondi.

Siyosat uni mansab sifatida qiziqtirmasligi aniq edi. Sinfdozlarining so'zlariga ko'ra, uning kitob javonlari falsafa, siyosat yoki tarixga oid asarlar emas, balki fan va muhandislik jildlari bilan o'ralgan. Biroq, musiqa uning manfaatlarida g'ururga ega edi. U g'arbiy va Hindistanni mumtoz, shuningdek zamonaviy musiqalarini yaxshi ko'rardi. Boshqa qiziqishlar fotografiya va havaskor radio edi.

Ammo uning eng katta ishtiyoqi osmonlarda uchish edi. Angliyadan uyga qaytgach, u Dehli Flying Club-ga kirish imtihonidan o'tganligi va tijorat uchuvchisi litsenziyasini olish uchun borganligi ajablanarli emas edi. Ko'p o'tmay ichki milliy tashuvchi sifatida Indian Airlinesda ishlay boshladi.

Kembrijda bo'lganida u ingliz tilini o'rganayotgan italiyalik Sonia Maino bilan uchrashgan edi. Ular 1968-yilda Nyu-Dehlida turmush qurishgan. Rajiv Gandining ukasi Sanjayning 1980-yildagi havo halokatidagi o'limi uning hayot yo'lini o'zgartirib yubordi. Rajiv Gandi siyosatga kirishish va onasiga yordam berishga qaror qildi, bunga ichki va tashqi bosimlar ham sabab bo'ldi. U avvaliga bu bosimlarga qarshilik ko'rsatdi, ammo keyinchalik ularning mantig'iga ta'zim qildi.

1982-yil noyabrda Hindiston Osiyo o'yinlariga mezbonlik qilganida, stadion va boshqa infratuzilmani qurish bo'yicha bir necha yil oldin qilingan majburiyat bajarildi. Rajiv Gandiga barcha ishlarni o'z vaqtida bajarib olish va o'yinlarning o'zi hech qanday to'siq va kamchiliklarsiz o'tkazilishini ta'minlash vazifasi yuklatildi. Ushbu qiyin vazifani bajarishda u avval tinch samaradorlik va silliqlik muvofiqlashtirish uchun

o'z qobiliyatini namoyish etdi. Shu bilan birga, Kongressning Bosh kotibi sifatida u partiya tashkilotini teng tirishqoqlik bilan tartibga solish va quvvatlantirishni boshladi. Bu fazilatlarining barchasi keyinchalik ancha sinovli vaqtlarda birinchi o'ringa chiqdi.

1984-yil 31-oktyabrda Indira Gandining shafqatsiz o'ldirilishidan keyin fojiali va azobli sharoitlarda hech kim hokimiyatga ko'tarilmadi.

Bir oy davom etgan saylov kampaniyasi davomida Rajiv Gandi mamlakatning bir qismidan ikkinchisiga tinimsiz sayohat qilib, yer aylanasing bir yarim baravariga teng masofani bosib o'tdi, 250 ta uchrashuvda ko'p joylarda nutq so'zladi va millionlab odamlar bilan yuzma-yuz uchrashdi.

Zamonaviy fikrlovchi Rajiv Gandi asosiy maqsadlaridan biri, Hindistonning birligini saqlashdan tashqari, uni yigirma birinchi asrga olib chiqish kerak ekanligini ta'kidlab o'tdi.[2]

Indira Gandining o'limi shiddatli tartibsizliklar va Dehli va Hindistonning boshqa mintaqalaridagi sikxlarning ommaviy qirg'inlariga sabab bo'ldi. Bir necha kun ichida, rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, taxminan 2800 sikxlar o'ldirildi. G'azablangan olomon sikxlarning uylarini yoqdi, ularni mashinalarda va poyezdlarda qidirib topdi, sikxlarni o'ldirib urdi va yoqib yubordi. Ayollar zo'rlangan. Guvohlarning so'zlariga ko'ra, ko'plab huquqni muhofaza qilish idoralari xodimlari bunday vahshiyliklarga ko'z yumishgan, ba'zilar esa noqonuniy qurollarni qurol bilan ta'minlashgan. 2009-yilda qirg'in va buzg'unchiliklarda qatnashgani uchun atigi yigirma kishi javobgarlikka tortildi.

Rajiv Gandi ichki va tashqi siyosatda J.Neru va I.Gandi boshlagan yo'lga sodiqligini ko'rsatdi. 1984-yilning dekabrda o'tkazilgan parlament saylovlarida HMK(I) to'la g'alaba qozondi. Hukumat qonunchilik va tartib-intizomni ta'minlash yuzasidan keskin choralar kordi. U mamlakat birligini yanada mustahkamlashni, separatchi elementlar bilan kurashishni o'z ichki siyosatidagi asosiy vazifalardan deb bildi, hind jamiyatidagi "eski dushmanlar" - qashshoqlik, ishsizlik, savodsizlik va turli xil kasalliklarni tugatishga kirishdi. 1980-yillarning o'rtalarida ichki siyosiy vaziyat g'oyat keskinlashdi. Mamlakat hududiy yahlitligi va birligiga tahdid soluvchi separatchi kuchlarning qo'poruvchilik faoliyati kuchaydi. Aholi ko'pchilik qismini, asosan qishloq aholisining qashshoqlashuvi muammosi o'tkirlashdi, bu muammo ko'pchilik hind dehqonlarining yersizligi va juda kam yerga egaligidan kelib chiqqan, shaharlarda 20 milliongacha "ishsizlar armiyasi" to'planib qolgan edi. HMK(I) hukumati qiyinchiliklarni bartaraf qilolmadi. Ayni vaqtda amaldorlar o'z xizmat vazifalarini suiste'mol qilib, korrupsiya bilan shug'ullanayotganligi to'g'risida dalillar ochildi, bu hukmron partiya apparatiga dog' bo'lib tushdi. Bularning barchasi keng omma orasida norozilik tug'dirdi va jamiyat turli qatlamlari tanqidiga uchradi. 1989-yilda saylovlar arafasida muholifatdagi yettita partiya Milliy front nomi bilan bitta blokka birlashishdi, ular so'ldan ikki kommunistik partiya - Hindiston

kompartiyasi va Hindiston (marksistik) kommunistik partiyasi tomonidan qo'llab-quvvatlandi. Parlament saylovlarida ushbu blok g'olib chiqqach, koalitsion hukumat tuzildi, bu hukumat ikki qutb kuchlariga tayanib ish ko'rdi: o'ngda - jangovar induizm partiyasi - Bxaratiya Jonata parti, so'lda esa har ikkala kommunistik partiya. Ko'rinib turganidek ichki kelishmovchiliklarga to'la bo'lgan bunday hukumat hokimiyatda uzoq muddat qolishi mumkin emasdi. [3]

Mamlakatdagi notinchlikni to'xtatish uchun Rajiv faol armiyani yordamga jalb qilishi kerak edi. Rajiv Gandhi bosh vazir bo'lib ishlayotganda hukumat tizimini isloh qilish uchun barcha choralarni ko'rdi, byurokratiya va ayirmachilikka qarshi kurashdi. U bu muammolarni tinch yo'l bilan hal qilishga urindi, shuning uchun ham uning siyosati samaradorligi samarasiz edi. 1989-yilda Rajiv Gandhi Milliy Kongressning umumiy etakchisi bo'lib qolgan holda bosh vazir lavozimidan iste'foga chiqadi. Siyosiy tadbirlarda qatnashgan Rajiv kamdan-kam hollarda shaxsiy xavfsizligi haqida qayg'urardi. 1991-yilning 1-mayida Rajiv Gandhi saylovoldi yig'ilishlarning birida ochiq minbarda so'zlashi kerak edi. Tadbir davomida bir qiz unga sandal gullaridan gulchambar bilan murojaat qildi. U kamikadze terrorchisi bo'lib chiqdi. Sobiq bosh vazirga ta'zim qilib, gullar bergandan so'ng, u portlovchi moddalarni ishga tushirdi. Portlash, Rajiv Gandidan tashqari, yana o'n etti kishining hayotiga zomin bo'ldi. Ushbu terrorchi tamil ayirmachilari bilan birlashdi.

1998-yilda Hindiston sudi ushbu jinoyatning 26 ishtirokchisini aybladi. Mahkum etilganlar Shri-Lanka orolidan kelgan terrorchilar edi. Ushbu terroristik hujum ularning Rajiv Gandidan qasos olishidir, uning ko'rsatmasi bilan 1987-yilda Shri-Lankada tamil buzg'inchilariga qarshi kurashish uchun tinchlikparvar kuchlar joylashtirilgan edi. [4]

Xulosa qilib Hindiston o'z tarixida qiyin davrlarni boshidan o'tkazdi. Ammo mashaqqat va tirishqoqlik bilan o'sish yo'liga kirib oldi. Hozirda Hindistonlik olimlar xalqaro loyihalarda faol ishtirok etib, koinotga zabt etishga harakat qilmoqdalar. Turizm industriyasi misli ko'rilmagan yuksalishni boshidan kechirmoqda (Hindiston dunyodagi eng ko'p tashrif buyuradigan mamlakatlardan biri)... Muvaffaqiyatlarning bu ro'yxatini uzoq vaqt davom ettirish mumkin. Hindiston asta-sekin uchinchi dunyoning qoloq davlatidan super kuchga aylanib bormoqda, bu bilan Katta Sakkizlik davlatlari hisoblashishi kerak.

Ammo Mumbayning osmonga ko'tarilgan osmono'par binolari yonida, butun xaroba hududlari kilometrlarga cho'zilgan, shaharlar va sanoat markazlaridan chiqindi qora daryolar oqib o'tadi, hindular va musulmonlar doimo bir-birlari bilan nimadir bo'lishadi ... Afsuski, bu ro'yxat, muvaffaqiyatlar ro'yxati kabi, juda uzoq vaqt davomida davom ettirilishi mumkin.

Ammo, Hindistonning yorqin kelajak sari yo'lidagi muvaffaqiyatlari va muvaffaqiyatsizliklari qanday bo'lishidan qat'i nazar, bu mamlakat har doim sayyohlarni, sayohatchilarni, tadqiqotchilarni, izlovchilarni va butun dunyodan

kirishni orzu qiladigan qiziquvchan odamlarni o'ziga jalb qiladigan magnit bo'lib kelgan va shunday bo'ladi. Uning ajoyib tarixi bilan tanishing.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. http://www.indostan.ru/indiya/79_1880_0.html
2. https://www.pmindia.gov.in/en/former_pm
3. Zokirov Sh.Sh., Ismatullayev F.O., Atadjanov Sh.Sh. Jahon tarixi Osiyo mamlakatlari eng yangi tarixi II-davr (1945-2010). –Toshkent 2015. 91-92 bet.
4. <https://uz.cultureoeuvre.com/10828609-rajiv-gandhi-biography-creativity-career-personal-life#menu-2>